

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2019 • Sayı: 52

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Bursa Emir Sultan Külliyesi Vakıfları (Kuruluşundan XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)..... The Waqfs of Bursa Emir Sultan Kulliyeh (from Establishment until the end of XVIIth Century) Nilüfer Ateş	
Osmanlı Dönemi'nde Tokat Ali Paşa Camii Vakıfları..... Waqfs of Ali Pasha's Mosque in Tokat During the Ottoman Period Ali Açikel	
Midilli'de Kreokopou Manastırı Arazi Gelirini Paylaşma Mücadelesi ve Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı..... The Struggle for Income Sharing of Kreokopou Monastery in Lesvos and Aziz Mahmud Hüdâyi Waqf İbrahim OĞUZ	
Hasankeyf İmam Abdullah Camii ve Zaviyesi Vakfı (16-18. Yüzyıllar) ..... Imam Abdullah Mosque and Zawiya Waqf in Hasankeyf Mehtap Nasıroğlu	
18. Yüzyılda Hayırsever Bir Padişah Kadını: Vuslat Kadın'ın Medine ve İstanbul Vakıfları ..... A Philanthropist Consort of Ottoman Sultan in the 18th Century: The Case of Vuslat Kadın's Medina and İstanbul Waqfs Abdullah Çakmak	
Osmanlı Döneminde Safranbolu Para Vakıfları..... Safranbolu Cash Waqfs in the Ottoman Period Abdulkadir Atar	
Çemişgezek Hamidiye Medresesi ..... Hamidiye Madrasah in Cemisgezek Celalettin Uzun	
Basra'daki Sahabe Türbe ve Mescitleri ile Vakıflarının Osmanlı Dönemindeki Durumu ..... The Status of the Tombs and Masjids in Basra that belong to the Prophet's Companions and Their Waqfs in the Ottoman Period Reyhan Şahin Allahverdi	
Osmanlı Macaristanı'nda Tekkeler, Türbeler, Şehitlikler ve Mezar Taşları..... Dervish Lodges, Tombs, Martyrs Burial Sites and Tomb Stones in Ottoman Hungary Mehmet Emin Yılmaz	
Topografik Etmenlerin İzinde: Edirne Selimiye Külliyesi..... Following the Topographical Factors: The Selimiye Complex in Edirne Murat Sav	
Kitabiyât..... Book Review	
Mihrişah Valide Sultan Vakfı ..... Yılmaz Kurt	
Vakıflar Dergisinden Seçmeler – IV ..... Yusuf Turan Günaydın	

18. Yüzyılda Hayırsever Bir Padişah Kadını: Vuslat Kadın'ın Medine ve İstanbul Vakıfları*

Abdullah Çakmak**

Öz

Sultan I. Mahmud'un üçüncü kadını Vuslat Kadın, padişahın kendisine temlik ettiği gayrimenkullerden elde ettiği gelirleri, Medine'deki darüşşifası ve İstanbul'daki çeşmesi için vakfetmiştir. Darüşşifa, Medine halkı ile hac ve umre ziyareti için Medine'ye gelen misafirlere sağlık hizmeti; çeşme ise, İstanbul halkına içme suyu hizmeti sunmaktadır. Vuslat Kadın'ın kurduğu vakıf, bu iki hayratta yürütülecek hizmetlerin asırlarca sürdürülebilir olmasına imkân sağlamıştır.

Bu çalışmada; Vuslat Kadın'ın kim olduğuyla ilgili tespitler yapıldıktan sonra Medine ve İstanbul'daki hayratı için kurduğu vakıf incelenecektir. Bu doğrultuda, Vuslat Kadın'ın vakfiyesinden hareketle vakfın idaresi, gelir-giderleri ve personeli ile ilgili tespitlerin yapılmasının yanı sıra varlığını sürdürdüğü yıllarda vakıfla ilgili arşiv belgelerine yansıyan olaylar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Vuslat Kadın, Medine, Darüşşifa, Vakıf, Surre.

A Philanthropist Consort of Ottoman Sultan in the 18th Century: The Case of Vuslat Kadın's Medina and Istanbul Waqfs

Abstract

Vuslat Kadın, the third consort of Sultan Mahmud I, endowed incomes from her estates, which were assigned by Sultan, to her hospital in Medina and water fountain in Istanbul. The hospital provided health services to Medina people and pilgrims of Hajj and Umrah. The fountain provided drinking water to people of Istanbul. Vuslat Kadın also established a waqf that enabled services of mentioned charities to last for centuries.

This study presents information about Vuslat Kadın herself and her foundation established to run and maintain her charities in Medina and Istanbul. In this way, the study, based on Vuslat Kadın's foundation certificate charter (vakfiye) and archive documents, sheds light on management of the foundation, its incomes and expenses, staff members and recorded incidents related to the foundation during the period of service.

Keywords: Vuslat Kadın, Medina, Hospital, Foundation, Surre.

* DOI:10.16971/vakiflar.540963

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: 27-05-2019

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: 06.12.2019

Makale Rapor Durumu: Makale, iki akademik hakemin inceleme raporları neticesinde yayınlanmıştır.

Article Report Status: The article was published as a result of the review reports of two academic referees.

** Dr. Öğr. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ABD, acakmak@aku.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9246-3373>

Giriş

İslamiyet'in ortaya çıkışından günümüze değin, taşıdığı kutsallık itibariyle Mekke, Medine ve Kudüs diğer beldelere nazaran Müslümanlar için her daim ayrı bir öneme sahip olmuştur. 1517 senesinde gerçekleşen ilhakın öncesinde Osmanlı Devleti'nin bu beldelere yönelik vakıf ve surre hizmetleri, mukaddes beldelere olan hürmetini göstermesi bakımından oldukça önem arz etmektedir. Bu doğrultuda; Haremeyn için tahsiste bulunan ilk Osmanlı padişahının Yıldırım Bayezid olduğu kabul edilmektedir (Oruç Beğ, 2014: 158). Sultan Çelebi Mehmed'in her yıl Haremeyn halkına surre gönderdiği (Neşri, 2013: 234), oğlu I. Murad'ın ise Haremeyn ile birlikte Kudüs ve Halilurrahman halkına da surre gönderdiği ve ayrıca Ankara'ya bağlı Balıkhisarı köyünü Mekke fakirleri için vakfettiği bilinmektedir (Âşikpaşazâde, 2013: 302; Neşri, 2013: 280).

Hicaz topraklarının ilhakıyla birlikte Osmanlı sultanlarının aldığı *hâdimü'l-harameyni's-şerifeyn* sıfatı, bu hürmete farklı bir boyut kazandırarak ilhak öncesinde rızaya bağlı olan hayrî hizmetlerin ilhak sonrasında bir sorumluluk dâhilinde yapılmasını zaruri kılmıştır.¹ Devlet eliyle gerçekleştirilen vakıf ve surre hizmetlerinin yanı sıra hac yollarının tamir ve bakımı,² güvenliğinin sağlanması³ ve hac güzergâhında menziller açılmasına⁴ yönelik tedbirler, sadece bu beldelerde yaşayan yerel halka değil, aynı zamanda ibadet maksadıyla farklı coğrafyalardan kutsal topraklara gelen halka da hizmet edildiğinin bir göstergesidir. Bu yönüyle Osmanlı hanedan üyelerinin, Müslümanların kutsal saydığı beldelere yönelik hizmetleri özellikle bu beldelerin ilhakıyla birlikte bir devlet politikasına dönüşmüştür. Bu hizmetlerle kutsal beldelerdeki halkı himayesine alan Devlet, böylelikle bu beldelerdeki meşruyetini de sağlamıştır.

İslâm hukukunun, kadınlara, mal varlıklarını istedikleri gibi tasarruf etme hakkı sunması, tarihin her döneminde kadınlar tarafından birçok vakfın kurulmasına imkân tanımıştır. Osmanlı döneminde de miras, temlik, mehir ve ticaret yoluyla elde ettikleri mal varlıklarını vakfeden hayırsever kadınlar, bu yönüyle toplumun dinî, ilmî, iktisadî, sağlık vb. ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli rol üstlenmişlerdir (Maydaer, 2006: 366). Kadınlar tarafından kurulan bu vakıflar arasında Haremeyn için tahsiste bulunanlar da yer almaktadır. Osmanlı hanımları arasında Haremeyn'e ilk tahsisi yapan Sultan II. Murad'ın kızı Şehzade Hatun, kendisine temlik edilen Yenişehir'e bağlı bir köyün gelirini Medine fukarası için vakfetmiştir. Bu ilk vakfın ardından padişah ailesinden olan hanımlar başta olmak üzere vezir, beylerbeyi, sancakbeyi gibi devletin üst düzey yöneticilerinin hanımları tarafından Haremeyn için birçok vakıf kurulmuştur (Güler, 2011: 226-227).

1. Osmanlı Padişah Kadınları ve Vuslat Kadın

Osmanlı Devleti'nin saltanata dayalı yönetim anlayışında tahta geçecek kimsenin mutlak surette irsiyet yoluyla hanedana bağlı şehzadelerden olması gerekliliği, şehzadeleri dünyaya getiren padişah eşlerinin hanedan içindeki konularının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. XVIII. yüzyıla kadar *hatun*, *sultan* ve nadiren *hanım* gibi unvanlarla anılan padişah eşleri bu dönemden itibaren kadın olarak adlandırıldı. Padişah kadını olabilmeyen belirli kaidelere bağlı olduğu sarayın harem dairesine öncelikle acemi adıyla alınan cariyeler burada İslâm adabına göre yetiştirilirdi. Yeteneklerine göre şakird, *kalfa*, *usta* ve padişahın şahsi hizmetine bakan gedikli sınıfına yükselebilen cariyelerden, padişahın gönlünü çekenlere *gözde* veya *ikbal* denirdi. İkbal sınıfına yükselen cariyelerin birden fazla olması durumunda bunlar, *başıkbal*, *ikinci ikbal* ve üçüncü ikbal olarak isimlendirilirdi. Bu ikballerden biri, padişahın bir çocuk dünyaya getirirse saray kadınlarının en yüksek derecelisi olan kadınlığa yükselirdi. Yine padişah

1 Osmanlı padişahları tarafından Haremeyn'e yapılan hizmetler için bk. el-Mekkî (1318).

2 Hac yolu tamir ve bakımı için bk. Kurşun (2017: 287-290).

3 Hac yolu güvenliği için bk. Doğan (2013: 127-157).

4 Menzillerin hac kervanlarına yönelik hizmetleri için bk. Çakmak (2018: 18-19).

kadınlarından biri vefat eder ya da padişah tarafından boşanırsa başıkbal her kimse o kadınığa geçerdi. Bunlar da kendi aralarında *başkadın*, *ikinci kadın* ve üçüncü kadın gibi isimlerle anılırlardı. Bu kadınların kız veya erkek çocuk doğuranlarına *haseki* adı verilir ve kendilerine kıymetli mücevherlerden oluşan bir taç giydirilirdi. Ölüm veya başka bir sebeple iktidar değiştiğinde eski padişahın kadınlarından erkek çocuk sahibi olmayanlar ya devlet ricalinden biriyle evlendirilir ya da Eski Saray'a gönderilerek hayatlarını burada tamamlamalarına imkân tanınırdı (Uzunçarşılı, 2014: 134-144; Akyıldız, 2001: 94-96).

Padişah kadını olabilmeyen genel kaidelerini bu şekilde ortaya koyduktan sonra onların hâl tercümelerini detaylı olarak ortaya koymanın oldukça zor olduğunu belirtmek gerekir. Bunun en önemli sebebi, yaşadıkları döneme ait kronik ve vakayinamelerde daha çok siyasi olayların işlenerek hanedanın harem hayatına dair fazla malumat verilmemesidir. Ancak bununla beraber hazineden kendilerine verilen değerli eşyalar, içlerinden hayırsever olanların kurdukları vakıflar veya geride bıraktıkları mal varlıkları gibi hususlar vesilesiyle arşiv kayıtlarında yer alan bilgiler padişah kadınları hakkında sınırlı da olsa bilgi sunmaktadır. Yine bazı Avrupalı seyyahların İstanbul'u ziyaretleri esnasında sarayla ilgili gözlemlerini anlattıkları hatıra kitaplarında da padişah kadınları hakkında birtakım bilgiler bulmak mümkündür.

Buradan hareketle çalışma konumuz olan *Vuslat Kadın*'ın hayatıyla ilgili gerek yaşadığı döneme ait vakayinamelerde gerekse günümüze değin ortaya koyulan araştırma eserlerinde ayrıntılı bilgi bulunmadığını söyleyebiliriz. Osmanlı meşhurlarının biyografilerini kaleme alan Mehmet Süreyya'nın *Sicill-i Osmanî*'sinde (Süreyya, 1307-1311: I-IV) ya da Alderson'un Osmanlı hanedanını konu alan ve her bir padişahın kadınlarını tablolar halinde gösterdiği *The Structure of the Ottoman Dynasty* (Alderson, 1956) adlı eserinde *Vuslat Kadın* ismine rastlanmamaktadır. Onun kim olduğuna dair tek bilgi M. Çağatay Uluçay'ın *Padişahın Kadınları ve Kızları* adlı çalışmasında "*Vuslat Kadın'ın da II. Mahmud'un kadınlarından olması kuvvetle muhtemeldir*" şeklindedir (Uluçay, 1992: 126). *Vuslat Kadın* ile ilgili bu bilginin ihtimal bildirmesi, kanaatimizce arşiv kaynaklarına rahat ulaşamama veya arşivlerdeki tasnif çalışmalarının yetersizliği gibi dönemin araştırma imkânlarının kısıtlı olmasıyla ilgilidir. Ancak günümüzde Osmanlı Devleti'ne ait belgelerin yer aldığı arşivlerin araştırmacılara sundukları hizmetler, bu sorunların büyük oranda giderildiğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan çalışmalar sonucunda, *Vuslat Kadın*'ın iddia edilen aksine II. Mahmud'un değil, I. Mahmud'un kadınlarından olduğu anlaşılmaktadır. Kendisiyle ilgili bazı belgelerin I. Mahmud dönemine ait olması⁵ ve bazılarında ise "*Cennet-mekân Sultan Mahmud Hân-ı Evvel hazretlerinin üçüncü kadını *Vuslat Kadın*" (VGMA. d. 4583: s. 126) gibi ifadelerin yer alması bu bilgiyi temellendirmektedir. I. Mahmud'un tespit ettiğimiz diğer kadınları ise başkadın *Alicenab Hâce Aşşe Kadın*⁶, ikinci kadın *Fehime Kadın*, dördüncü kadın *Hatem Kadın*, beşinci kadın *Verdinaz Kadın*, altıncı kadın *Rami Kadın*'dır.*

Aldığı kadın sıfatından da anlaşılacağı üzere *Vuslat Kadın*'ın I. Mahmud'dan çocuk dünyaya getirdiği anlaşılmaktadır. Ancak bununla ilgili hiçbir kaynakta bilgi bulunmaması, kanaatimizce bu çocuğun erken yaşta vefat etmesi sebebiyledir. Kaynaklarda *Vuslat Kadın*'ın ismine ise hayırsever bir saraylı olarak yaptırdığı hayrat ve bunlara vakfettiği akarlar vesilesiyle rastlanmaktadır. Buna göre *Vuslat Kadın*'ın, harap halde bulunan, Medine'de bir darüşşifa ile Kasımpaşa Eyyühüm Efendi Mahallesi'nde bir çeşmeyi yeniden inşa ettirdiği anlaşılmaktadır.⁷ Darüşşifa için Müslümanların kutsal topraklarından

5 *Vuslat Kadın*'a ait vakfiye 16 Safer 1161/16 Şubat 1748 tarihini göstermektedir (VGMA. Kasa No. 161: s. 25).

6 *Alicenâb Hâce Aşşe Kadın* için bk. BOA. BEO. 3585/268840; BOA. C. EV. 383/19426; 444/22483; BOA. HAT. 191/9255; 1649/15. *Fehime Kadın* için bk. BOA. AE. SMHD. I. 35/2077. *Hatem Kadın* için bk. (BOA. EV. HMK. SR. d. 3481; 3754; 3789; 3791). *Verdinaz Kadın* için bk. (BOA. AE. SMST. III. 123/9522; BOA. EV. HMK. SR. d. 3481; 3754; 3789; 3791). *Rami Kadın* için bk. (BOA. EV. HMH. d. 4838; 4980; 5028; 5196). *Rami Kadın* I. Mahmud'un altıncı kadını iken çırak edilerek Cezir Mustafa Paşazade İbrahim Bey'e nikâhlanmıştır (BOA. C. SM. 130/6533).

7 Bk. VGMA. Kasa no. 161: s. 5b-10a; BOA. EV. HMH. d. 5169: s. 1.

biri olan Medine'yi seçmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Zira Müslümanların hac ve umre için Mekke ve Medine'ye yaptıkları ziyaretlerde sıkıntı çekmemeleri adına gerek Osmanlı hanedanı ve devlet ricali, gerekse halktan varlıklı kişiler kurdukları vakıflarla buralara hizmet götürmekteydi. Vuslat Kadın da Medine'de ihya ettiği darüşşifa ile burada bulunan hem yerel halkın hem de hac ve umre ziyaretçilerinin sağlık konusundaki sıkıntıları için bir dizi tedbirler almıştır. Burada yürütülecek hizmetlerin süreklilik arz etmesi için kendisine has olarak temlik edilen çiftliğin gelirlerini de buraya vakfetmiştir.

2. Vuslat Kadın Evkafı

Vuslat Kadın'a ait 1161/1748 tarihli vakfiye; vakfa ait akarları sıraladıktan sonra vakıfta görev alacak idari ve hizmet personelinin hangi özelliklere sahip olmaları gerektiği ile ne kadar ücret alacakları hususunda bilgi vermektedir. Bunun dışında vakfiye, Medine'deki darüşşifada sunulacak yemek hizmetlerinin ayrıntılarına da yer vermektedir.

Belge 1. Vuslat Kadın Vakfiyesinin İlk Sayfaları (VGMA. Kasa No. 161).

2.1. Vakfın İdaresi

Padişah, sultan, valide sultan, saray erkânı ve vezir vakıflarının her biri Haremeyn vakıflarından olup bu vakıfların nezaret görevi 996/1588 senesinden itibaren darüşsaade ağalarına tevdi edilmiştir. Bunun temel sebebi, Haremeyn vakıflarının genelinde, tesis edilen binalar ile gelir kaynaklarının birbirinden uzak mahallerde bulunmasından dolayı vakfın yönetiminde birtakım aksaklıkların yaşanması ve daha da önemlisi bu aksaklıkların vakıf gelirlerinin gerekli yerlere ulaşmasına yansımalarıdır (Güler, 2011: 231-237).

Vuslat Kadın'a ait vakfın, hayratının biri Medine'de diğeri İstanbul'da; akarının ise, biri Mora Adası'nda diğeri ise İstanbul'dadır. Bu vakıfta da hayrat ile akar arasındaki mesafenin uzaklığı dikkat çekmektedir. Bu yönüyle vakfın nezaret görevini darüşsaade ağalarının üstlenmesi, vakıf hukukunun korunması bakımından önemlidir. Buna göre vakfın ilk nâzırı, vakfın kurulduğu 1161/1748 senesinde Darüşsaade Ağası olan Beşir Ağa'dır⁸ (VGMA. Kasa no. 161: s. 4a). Beşir Ağa'nın Vuslat Kadın Vakfı ile ilgili olarak Divan-ı Hümâyûn'a gönderdiği bir arzda, vakfın gelirlerinden olan Peçakoz Çiftliği'nin 1189/1775, 1191/1777 ve

8 Beşir Ağa'nın hayatı ve hayratına dair bk. Ürkündağ (2017).

1192/1778 seneleri öşür vergileri hasılatının reaya zimmetinde kaldığı, çiftliğin Vuslat Kadın'a ait vakfın gelirlerinden olduğundan bahisle bu gelirlerin vakfın müteveli kaymakamı İzzet Mehmet Paşa'nın kapı kethüdası marifetiyle tahakkuk ettirilmesi ve Haremeyn-i Şerifeyn Hazinesi'ne gönderilmesi istenmiştir (VGMA. d. 338: s. 11, 1192/1778). Vakfın nâzırı olarak Beşir Ağa'nın bu arzı, vakfın hukukunu vakfiyede yer alan şartlara göre koruduğunu göstermektedir.

Vakfın tevliyet görevi ise, hayatta olduğu sürece vâkıf Vuslat Kadın'a aittir. Ancak Vuslat Kadın, tevliyet görevini bilfiil yerine getiremeyeceğinden, bu görevi müteveli kaymakamı olarak gayretli ve iş bilen birinin yürütmesini şart koşmuştur (VGMA. Kasa no. 161: s. 11a). Buna göre vakfın kurulduğu tarihte vakfın nâzırı Darüssaade Ağası Beşir Ağa, kâtabi Derviş Mustafa Efendi'yi ilk müteveli kaymakamı olarak atamıştır (VGMA. Kasa no. 161: s. 4a). Beşir Ağa tarafından başlatılan uygulama bir müddet bu şekilde devam etmiş ve Vuslat Kadın Vakfı müteveli kaymakamlığını Darüssaade ağası kâtipleri yürütmüşlerdir. Bu minvalde 1171/1758 senesinde Darüssaade Ağası kâtabi olan İzzet Mehmed Efendi,⁹ aynı zamanda Vuslat Kadın Vakfı'nın müteveli kaymakamı da olmuştur. Beşir Ağa'dan sonra darüssaade ağası olan İdris Ağa'nın Divanihümayun'a gönderdiği arz, Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın henüz darüssaade ağası kâtabiği görevindeyken vakfın müteveli kaymakamlığını yürütmeye başladığı ve 1198/1784 senesinde vefatıyla yerine bu göreve kimin getirileceği hususundadır. Bu arza cevaben verilen "her kim yazıcı olur ise ol zabt eylemek üzere Haremeyni'ş-Şerifeyn kalemine kayd ve nizâma verilmek şartıyla münâsibdir" (VGMA. d. 338: s. 119) hatt-ı hümayunundan hareketle Vuslat Kadın Vakfı'nın müteveli kaymakamlığının, darüssaade ağası kâtiplerine tevcih olunması uygun görülmüştür. Burada dikkat çeken bir husus, vakfiyede müteveli kaymakamlığı görevinin kayd-ı hayat şartıyla tevcih edileceği yönünde bir ibare bulunmasa da müteveli kaymakamının görevini vefat edene kadar yürütmesidir. Bu, darüssaade kâtabiği görevinden rütbe tenzili veya terfi gibi sebeplerle ayrılışlar dahi müteveli kaymakamlarının görevlerini yürütmeye devam ettiklerini göstermektedir.

Nâzır ve müteveli dışında vakfın idari personeli arasında yazı işlerini yürüten bir kâtip ve tahsilat işlerini yürüten bir de câbî bulunmaktadır. 1246/1830 senesinde vakfın kitabet, cibayet ve hancılık görevlerini yürüten Hacı Mustafa Ağa'nın Çengelköy'de vefat etmesiyle mahlûl olan görevlerin oğlu Mehmed Hüsnü'ye tevcih edilmesi istenmesi bu üç görevin zamanla tek kişide toplandığını ortaya koymaktadır (BOA. EV. HMH. 17/164).

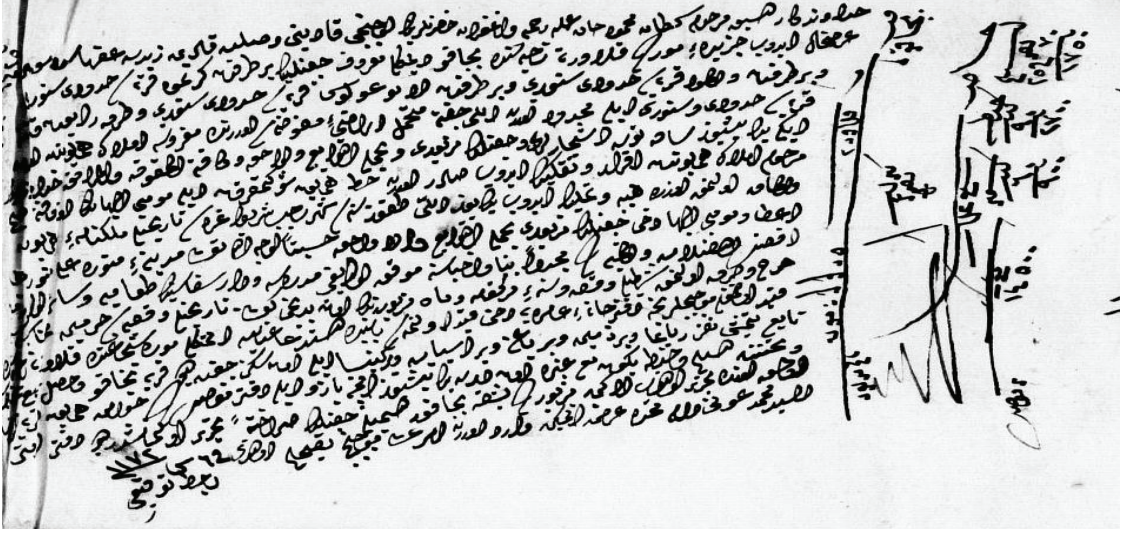
2.2. Vakfın Gelirleri

Vuslat Kadın'ın Medine ve İstanbul Kasımpaşa'daki hayratı için kurduğu vakfa ait gelirlerin büyük bir kısmını Sultan I. Mahmud'un kendisine temlik ettiği çiftlik oluşturmaktadır. 1161/1748 tarihli vakfiyede, çiftliğin Mora Ceziresi'ndeki Karitena Kazası'nda bulunduğu ve Peçakoz ismiyle meşhur olduğu kayıtlıdır. Müştemilatını; elli çift arazi, iki bin beş yüz dut ağacı, birtakım binalar ve tarım aletleri oluşturan çiftliğin konumunu belirlememize yarayacak olan sınır bilgileri vakfiyede yer almamaktadır (VGMA. Kasa no. 161: s. 4b). Çiftliğin sınıрыyla ilgili bilgilere, tarih kısmından vakfiyeden yaklaşık on sene sonra tutulduğu anlaşılan Mora Ceziresi'ne ait bir tahrir kaydında rastlanılmaktadır. İlgili kayıt şu şekildedir:

"Hüdâvendigâr-ı esbak merhûm Sultân Mahmud Hân hazretlerinin üçüncü kadını Vuslat Kadın sütte-i sa'âdetime arzuhâl idüb Cezîre-i Mora'da Kalavrita nâhiyesinde Beçako dimekle ma'rûf çiftlik bir taraftan Kerasova Karyesi hudûdu sınırı ve bir taraftan Valtos Karyesi hudûdu sınırı ve bir taraftan Armogolos (Armpounas?) Karyesi hudûdu sınırı ve taraf-ı râbi'den ... (Zarelia?) Karyesi hudûdu sınırı ile mahdûd olan elli çifte mütehammil arâzi-i müfevvezası üzerinde magrûse emlâk-ı hümâyûndan olan iki bin beş yüz sâk dut eşcârları çiftlik-i mezbûru..." (BOA. EV. HMH. d. 5169: s. 1).

⁹ Bu dönemde Darüssaade Ağası kâtabi olan İzzet Efendi, 1794-1798 senesinde sadrazamlık yapmış İzzet Mehmed Paşa'dır. Bk. Süreyya (1311: III, 456).

Belge 2. Mora Vilayetine ait tahrirde Beçako Çiftliği ve Vuslat Kadın Evkafı ile İlgili Şerh (BOA. EV. HMH. d. 5169: s. 1).

Bu tahrir kaydında Vuslat Kadın'aa ait çiftliğin Karitena'da değil, Kalavrita'da yer aldığı ve meşhur isminin ise Peçakoz değil, Beçako olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyedeki kaydın aksine olan bu husus, tahrir kaydının sonunda yer alan ibareyle vuzuha kavuşmaktadır.¹⁰ Buna göre; dönemin Defter Emîni Seyyid Mehmed Avni tarafından tahrir defterlerinde yapılan araştırma sonucunda, bu bölgede Peçakoz ismiyle herhangi bir çiftliğin bulunmadığı Haremeyen Muhasebesi'ne bildirilmiş ve yanlış kayıtların her biri bu tespiti göre düzeltilmiştir.

Çiftliğin kuzeyinde yer alan Kerasova (Κεράσοβα) ile güneyinde yer alan Valtos (Βάλτος) köyleri, bugün aynı isimle Yunanistan'a ait Mora Adası'ndaki Kalavrita (Klitoria/Κλειτορία) şehrinde yer almaktadırlar. Tahrirde Armogolos olarak kayıtlı köyün, çiftliğin batısında yer alan Armpounas (Αρμπουνας) olması kuvvetle muhtemeldir. Son olarak tahrirde okunma ihtimali bulunmayan ve çiftliğin doğusunda yer alan köyün ise, diğer üç köyün harita bilgilerinden hareketle Zarelia (Ζαρέλια) olabileceği kanaatindeyiz.

Çiftliğin sınırlarını ve günümüzdeki konumunu bu şekilde tespit ettikten sonra çiftlikten elde edilen hasılatla ilgili ayrıntılara geçebiliriz. Bu doğrultuda yetmiş reayanın bulunduğu çiftlikten ispenç vergisi tahsilatı, reaya başına yirmi beş akçeden yıllık toplam bin yedi yüz elli akçe tutmaktadır. Kilesi otuz akçeden doksan kile buğday, iki bin yedi yüz akçe ve kilesi on beş akçeden altmış kile arpa ise, dokuz yüz akçe mahsul gelirlerini oluşturmaktadır. Bunun yanında bir bağ, bir değirmen, bir kilise ve on sekiz çiftten hâsıl olan gelirlerle birlikte Beçako çiftliğinin yıllık geliri, toplam on dört bin beş yüz akçeye ulaşmaktadır (BOA. EV. HMH. d. 5169: s. 1). Bu bilgiler ışığında, Osmanlı tebasından yetmiş gayrimüslimin yaşadığı Beçako çiftliğinin, Vuslat Kadın Vakfı akarları arasına dâhil olmasıyla buradan hâsıl olan gelirlerin Medine'deki Müslümanlara tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken bir husus, Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebasına cizye ödemeleri karşılığında tanıdığı inanç ve ibadet özgürlüğüdür. Çiftlikte yer alan kilise, Beçako gayrimüslimlerinin ibadetlerini Osmanlı hâkimiyeti öncesinde olduğu gibi devam ettirdiklerini göstermektedir.

Beçako Çiftliği'nden elde edilen gelirden başka, vakfa gelir sağlayan iki akar daha bulunmaktadır. Bunlardan biri, Vuslat Kadın Vakfı'na ait İstanbul Bahçekapısı haricindeki arsadır. Bu arsa üzerinde bulunan ve Siyavuş Paşa, Rüstem Paşa, Ayasofya-ı Kebîr ve Ali Paşa-yı Cedîd Vakıfları tarafından tasarruf

¹⁰ İlgili ibare şu şekildedir: "... arâzî-i mezbûrda başka Peçakoz ismiyle çiftlik sarâhaten tahrîr olunmamıştır deyü Defter Emîni es-Seyyid Mehmed Avni arz etmeğin vârid olan emr-i âlî mücebince tashîh olundu" (EV. HMH. d. 5169, s. 1).

edilen han¹¹ Vuslat Kadın Vakfı'na mukataa geliri sağlamaktadır. Diğer akar ise, yine bu hanın altında yer alan birer ekmekçi fırını, ekmekçi dükkânı, manav, sarrâf ve berber dükkânının kira gelirleridir (VGMA. Kasa no. 161: s. 5a-5b).

2.3. Vakfın Giderleri

Vakfın giderlerini; idari ve hizmet personelinin ücretleri ile Medine darüşşifası için gönderilen surre tahsisatı oluşturmaktadır.

2.3.1. Personel Giderleri

Haremeyn evkafından Vuslat Kadın Vakfı'nın nazırlığını yürüten darüssaade ağalarının bu görevleri karşılığında ne kadar tahsisat aldıklarıyla ilgili vakfiyede herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Vakfın tevliyet görevi ise Vuslat Kadın'a ait olup kendisi vakfın sene sonunda muhasebesi görüldükten sonra gelir fazlası olarak kalan miktara sahip olacaktır. Vuslat Kadın'ın vefatından sonra müteveli olacak kişi ise, müteveli kaymakamı için belirlenen günlük on beş akçe tahsisata sahip olacaktır (VGMA. Kasa no. 161: s. 11a).

Tablo 1. Vakfın İdari Personeli

Vazife	Adet	Günlük Tahsisat
Nâzır	1	?
Müteveli	1	Galle fazlası
Kâtip	1	10 akçe
Câbî	1	7 akçe
Müteveli kaymakamı	1	15 akçe

Vakfın tevliyet işlerinin yürütülmesine karşılık verilen günlük on beş akçenin bu vazifeyi yürütenlerce ne kadar önemli bir miktar olduğunu, 1223/1808 senesinde Hacı İsa ve Mehmed Ragıb arasında yaşanan tevliyet rekabetinden anlamak mümkündür. Bu dönemde vakfın tevliyet görevini Eski Saray teberdaranından¹² Hacı İsa yürütmektedir. Hacı İsa'nın vakfın bu göreviyle ilgili olarak elinde beratı bulunmasına rağmen Mehmed Ragıb adlı şahıs da bu görevin kendisine tevcih edildiğini gösteren beratı almayı başarmıştır (BOA. HAT. 1507/8). Ancak Hacı İsa, bu hususla ilgili Divan-ı Hümayun'a sunduğu arzda vakfın tevliyet görevinin kendisine ait olduğunu gösteren beratının elinde olduğunu, Mehmed Ragıb'ın ise haksız yere kendisine muarazada bulunarak berat çıkarttığını ifade etmiştir. Haremeyn-i Şerifeyn Muhasebesi kayıtları incelendiğinde son olarak vakfın nâzırı Darüssaade Ağası Mercan Ağa zamanında tevliyetin Hacı İsa'ya verildiği anlaşılmış ve elinde bulunan beratın yenilenmesine karar verilmiştir (BOA. HAT. 1443/59289).

Vuslat Kadın, Kasımpaşa'nın Eyyühüm Efendi Mahallesi'nde halkın su ihtiyacını gidermek üzere yaptırdığı çeşme için de görevli tayin edilmesini şart koşmuştur. Buna göre; çeşmeye gelen suyolundan sorumlu olan suyolcusuna (râh-i âbî) günlük iki akçe, halkın su içmesi için çeşmede bulunması gereken taşı sabah koyup akşam kaldırmakla görevli kişiye (hâfız-ı tâs-ı çeşme) ise günlük üç akçe tahsis olunmuştur. Vuslat Kadın ayrıca, çeşmenin zamanla tamire ihtiyaç duyması halinde gerekli olan tamir masrafının da vakfın gelirlerinden karşılanmasını vakfiyesinde bildirmiştir. Vakfın gelirleri arasında yer alan İstanbul Bahçekapısı'ndaki handa görevli hancıya ise, hanın altındaki dükkânların kiralalarını tahsil etmesi karşılığında günlük beş akçe tahsis olunmuştur (VGMA. Kasa no. 161: s. 10a-10b).

11 Bu dört vakıf hanın; üst katındaki yirmi iki oda ve iki tuvaleti, orta katındaki on beş oda ve iki tuvaleti, alt katındaki ahır, su deposu ve Valide Sultan suyundan beslenen iki çeşmeyi tasarruf etmektedir.

12 Teberdaran: Saray hizmetkârlarından olan teberdarlar hakkında kullanılır. Teber denilen ay şeklindeki küçük balta taşıdıkları için bu ismi almışlardır. Bunun yerine "baltacılar" da denilirdi. Bk. (Pakalın, 1983: III, s. 429).

2.3.2. Surre Tahsisatı

Surre, sözlükte akçe kesesi ve para çıkını anlamlarına gelmektedir (Sami, 1317: 826). İslâm devletleri tarafından Haremeyn olarak adlandırılan Mekke ve Medine halkı ile Kudüs halkına gönderilen hediyelerin genel adıdır (Pakalın, 1983: III, 280).

Haremeyn'e surrenin ilk olarak ne zaman gönderildiğine dair kesin bir bilgi bulunmasa da Abbasiler zamanında gönderildiği görüşü hâkimdir. Abbasilerin ardından gelen bütün İslam devletlerinin Haremeyn'e surre göndermeye devam etmeleri bu icraatın bir geleneğe dönüşmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin de devam ettirdiği bu gelenekte ilk surre gönderen padişahın kim olduğu meselesi tartışmalıdır. Buna göre ilk surrenin Yıldırım Bayezid (1389-1402) döneminde gönderildiğine dair zayıf bir rivayet bulunmakla birlikte yaygın rivayete göre ilk surre Çelebi Mehmed (1403-1421) zamanında gönderilmiştir. Çelebi Mehmed'in ardından II. Murad (1421-1451) ve II. Mehmed'in (1451-1481) saltanat dönemlerinde de surre gönderilmeye devam etmiş ve II. Bayezid (1481-1512) döneminde surrenin her yıl gönderilmesi mutad hale gelmiştir (Atalar, 1999: 31-36; Buzpınar, 2006: 567-568). Haremeyn'in içinde yer aldığı Hicaz topraklarının I. Selim (1512-1520) tarafından Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil edilmesiyle birlikte surreye Osmanlı damgası vurulmuştur. Zira Osmanlı Devleti'nden önce Hicaz'a hâkim olan Memlûklerin Çerkes emirleri tarafından Haremeyn'e gönderilen surre, I. Selim'in emriyle devlet hazinesine mahsuben evvelce olduğu gibi gönderilmeye devam etmiştir. Bu tarihten itibaren bu surrenin adı Sadakât-ı Mısıriyye iken Osmanlı sultanları tarafından gönderilen surrenin adı ise Sadakât-ı Rumiyye olarak kayıtlara geçmiştir (Atalar, 1999: 42). Osmanlı sultanlarının dışında Haremeyn vakıfları olarak isimlendirilen vakıflar da Mekke, Medine ve Kudüs halkı için surre tahsisatında bulunmuşlardır.

Haremeyn vakıflarından olan Vuslat Kadın'ın vakfından Medine'deki darüşşifası için yaptığı tahsisat da surre tahsisatıdır. Zira darüşşifada pişirilecek yemeklerin malzemesi ile darüşşifa görevlileri için tahsis edilen 1300 guruşun, her sene düzenli olarak vakfın gelirlerinden ayrılarak Haremeyn-i Şerife'nin Hazinesine teslim edilmesi ve surre emini vasıtasıyla Medine'de bulunan darüşşifa nâzırına ulaştırılması şart koşulmuştur (VGMA. Kasa no. 161: s. 9a).

Her gün çorba ve Cuma günleri ise, pilav ve zerde pişirilmesi için yıllık satın alınması istenen pirinç, yağ, nohut, soğan, karabiber, tuz, bal, safran ve gülsuyu malzemelerinin miktarları şu şekildedir (VGMA. Kasa no. 161: s. 7b-8b):

Tablo 2. Darüşşifada pişirilecek yemekler için her sene satın alınacak ürün ve miktarı

Ürün	Miktar
Erz-i Mısırî (Mısır pirinci)	192 keyl ¹³
Revgan-ı sâde (sade yağ)	272 vukiyye ¹⁴
Nohud	192 vukiyye
Basal (soğan)	120 vukiyye
Fülfül (karabiber)	3840 dirhem ¹⁵
Milh (tuz)	20 keyl
Asel (bal)	288 vukiyye
Za'ferân (safran)	28 dirhem
Gül-âb (gülsuyu)	15 vukiyye

13 1 keyl 20 okka yani yaklaşık 25,65 kilogramdır.

14 1 vukiyye 400 dirhem yani yaklaşık 1,282 kilogramdır.

15 1 dirhem yaklaşık 3,207 gramdır.

Tabloda belirtilen ürünlerin dışında yine darüşşifa için gerekli olan senelik yüz elli guruşluk odun, ayda onar guruştan senede yüz yirmi guruşluk ekmek ve aydınlatmada kullanılmak üzere doksan vukıyye zeytinyağı da vakfın gelirlerinden karşılanmaktadır (VGMA. Kasa no. 161: s. 8b-9a). Bu malzemelerin yıllık masrafı 757 guruştur. Yıllık surre tahsisatı olan 1300 guruştan geri kalan 543 guruş ise, darüşşifada görevli hizmet sınıfına aittir (BOA. EV. HMK. SR. d. 3481: s. 7b; 3791: s. 7b).

Vuslat Kadın, Medine'deki darüşşifasında görev yapmak üzere on üç personele ücret tahsisinde bulunmuştur. Bunlar arasında en yüksek tahsise sahip olan nâzır, darüşşifada tedavi gören hastalardan, görevli personelden ve yürütülen hizmetlerden sorumlu olarak darüşşifanın en üst yetkilisidir. Darüşşifada görev yapan personel ve aldıkları tahsisat şöyledir (VGMA. Kasa no. 161: s. 6a-10a):

Tablo 3. Darüşşifada Görevli Personel ve Günlük Ücretleri

Vazife	Adet	Günlük Tahsisat (akçe)	
Hekim	1	Vazife ücreti	15
		İlaç ücreti	25
Cerrâh	1	Vazife ücreti	10
Hâdim-i merzâ, câmeşûy, mûkid-i kanâdil (hasta bakıcı, çamaşırcı, kandilci)	2	Vazife ücreti	15
		Sabun ücreti	3
Sâki-i mâ-i lezîz (sucu)	1	Vazife ücreti	10
Habbâz (ekmekçi)	1	Vazife ücreti	8
Ferrâş (temizlikçi)	1	Vazife ücreti	7
Bevvâb (kapıcı)	1	Vazife ücreti	7
Kennâs (süpürgeci)	1	Vazife ücreti	7
Tabbâh (aşçı)	1	Vazife ücreti	10
		Sabun ücreti	3
Şâkird-i tabbâh (aşçı yamağı)	1	Vazife ücreti	10
Gassâl	1	Vazife ücreti	5
Nâzır-ı darüşşifa	1	Vazife ücreti	30

Darüşşifadaki hastaların tedavisiyle ilgilenecek hekim ve cerrahın taşınması gereken özellikler vakfiyede açıkça belirtilmektedir. Buna göre; iyi bir eğitim alarak tıp ilminde mahir ve hastalara şefkatle yaklaşacak işinde uzman olması, hekimde olması gereken özelliklerdir. Cerrahın ise, ameliyat ve hacamat işlerinde yetenekli olduğu herkesçe bilinen biri olması beklenmektedir. Hekim ve cerrahın hastaların tedavisiyle daha rahat ilgilenebilmesi için işini özveriyle yapan iki kişi hasta bakıcı olarak görev yapması istenmektedir. Hasta bakıcıların görevleri; çamaşırlarını yıkamak ve kandillerini yakmak gibi hastaların ihtiyaç duydukları işlerini görmektir. Böylelikle sağlık hizmetlerini yerine getirmek üzere darüşşifada bir hekim, bir cerrah ve iki hasta bakıcı olmak üzere toplam dört sağlık personeline tahsisinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Sucu olarak görev yapan kişi ise, kanaatimizce içme suyunu tedarik ettikten sonra darüşşifaya getirmekle ve buradaki görevli ve hastalara dağıtmakla görevlidir. Bunların dışında ekmekçi, temizlikçi, kapıcı ve süpürgeci darüşşifanın genel hizmetlerini yerine getirmekle mükelleftirler. Darüşşifada tedavi gördüğü esnada hayatını kaybeden kişileri yıkamak üzere bir gassalin görevlendirilmesi, bu hayratın Medine halkına yönelik hizmetlerinin kişinin ölümünden sonra da devam ettiğini göstermektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde saltanatın devamı için üstlendiği rol itibariyle sarayda önemli bir konuma sahip olan Osmanlı padişah hanımları hakkında yapılacak çalışmalar, biyografik bir çalışmanın ötesinde devlet-toplum ilişkisine ışık tutması bakımından oldukça önemi haizdir. Bunun için padişah hanımları tarafından Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinde yaptırılan hayrat ile bu hayrata tahsis edilen akarların tespit edilmesi gerekmektedir. Sadece hayrat ve akar bakımından daha büyük vakıflara sahip valide sultanların değil, bunun yanında diğer padişah hanımlarının vakıflarının da incelenmesi hem bu kadınların hayatlarının bir yönünü hem de hanedan üyeleri tarafından gerçekleştirilen sosyal hizmetlerin çeşitliliğini ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Vuslat Kadın'ın vakfiyle ilgili bu çalışma, vakıf literatürüne katkıda bulunacak önemli bilgileri ihtiva etmektedir.

Vuslat Kadın'ın kim olduğuyla ilgili -yok denecek kadar az- bilgileri içeren araştırma eserlerinde, kendisinin II. Mahmud'un üçüncü kadını olduğu ifade edilmektedir. Ancak Osmanlı dönemine ait belgelerin bulunduğu arşivlerde çalışma imkânlarının günümüzdeki gibi kolay olmadığı dönemlerde verilen bu bilginin sehven verildiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle gerek Vuslat Kadın'a ait vakfiye tarihi gerekse diğer arşiv belgelerinde yer alan kesin ifadeler, Vuslat Kadın'ın II. Mahmud'un değil, I. Mahmud'un üçüncü kadını olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Vuslat Kadın'ın 1161/1748 tarihinde kurduğu vakıfla ilgili belgeler, yaklaşık üç asır sonra kendisini tanımamıza imkân sağlamaktadır. Bu minvalde Vuslat Kadın, eşi I. Mahmud tarafından kendisine temlik edilen mal varlıklarını yeniden inşa ettirdiği Medine'de bir darüşşifa ile İstanbul Kasımpaşa'da bir çeşme için vakfederek Müslümanların hizmetine sunmuştur. Bu mal varlıkları, Mora Vilayetine bağlı Kalavrita Kazası'nda bulunan Beçako Çiftliği ile İstanbul Bahçekapı haricinde yer alan arsadır. Mora Vilayetine ait bir tahrir kaydına istinaden Beçako Çiftliğinin bugünkü sınırları tahminen de olsa tespit edilmiştir. Ancak İstanbul Bahçekapı civarındaki arsası ve arsa üzerinde yer alan hanın yeri ve bugünkü durumu ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Vuslat Kadın'ın kurduğu vakıftan Medine'deki darüşşifası için ayırdığı tahsisat, Osmanlı medeniyetinde yer alan mukaddes beldelere surre gönderme geleneğinin bir tezahürüdür. Bu tahsisat ile Vuslat Kadın, gerek Medine halkına gerekse Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinden Medine'yi ziyarete gelen Müslümanlara sağlık hizmeti sunmaktadır. İstanbul'daki çeşme için ayırdığı tahsisat ise, halkın içme

suyu ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Bu iki hayratta yürütülecek hizmetler için görevlendirilen personel ile vakfın idari işlerini yürüten personel sayısına bakıldığında vakfın 20 kişiye iş istihdamı sağladığı görülmektedir. Bu personellerin taşınması gereken vasıflar, darüşşifada pişirilecek yemekler için yıllık satın alınması gereken malzemelerin isim ve miktarları, çeşme için görevlendirilecek kişilerin görev tanımları gibi hususların vakfiyede açıkça belirtilmesi, bu iki hayratta yürütülecek hizmetlerin asırlarca sürdürülebilir olmasının ilk adımını oluşturmaktadır. Bunun ikinci ve önemli bir adımı ise vakfın Haremeyn vakıflarından olmasıdır. Osmanlı hanedan üyeleri ile saray erkânı tarafından kurulan Haremeyn vakıflarının nazırlık görevinin 1588 senesi itibariyle darüssaade ağaları tarafından yürütülmesi, bu vakıfların hukukunun korunması bakımından oldukça önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Haremeyn vakıflarının genelinde olduğu gibi Vuslat Kadın vakfında da hayrat ile akarın birbirine oldukça uzak mesafelerde yer alması, vakıf gelirlerinin dönem dönem hayrata ulaşamamasına neden olmuştur. Vakfın işleyişini engel teşkil eden bu durumun önüne geçilmesi ise vakıf nazırı olarak darüssaade ağalarının duruma müdahale etmeleriyle sağlanmıştır.

Bu bilgiler ışığında bu çalışmada, I. Mahmud'un üçüncü kadını Vuslat Kadın'ın hayırsever kimliğinin yanı sıra kurduğu vakfın ayrıntılarına yer verilmiş ve vakfın asırlarca hizmet edebilmesindeki temel saikler ortaya koyulmuştur.

Kaynaklar

1- Arşiv Kaynakları

1.1. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA):

Ali Emiri Tasnifi: AE. SMHD. I. 35/2077; AE. SMST. III. 123/9558; AE. SMST. III. 123/9522.

Bab-ı Ali Evrak Odası: BEO. 3585/268840.

Cevdet Tasnifi: C. SM. 130/6533; C.EV. 383/19426; C.EV. 444/22483.

Evkâf Tasnifi: EV. HMH. 17/164; EV. HMH. d. 5169; EV.HMH.d. 4838; EV.HMH.d. 4980; EV.HMH.d. 5028; EV.HMH.d. 5196; EV.HMH.SR.d. 3481; EV.HMH.SR.d. 3754; EV.HMH.SR.d. 3789 ;EV.HMH.SR.d. 3791; EV. SRG. 312/135.

Hatt-ı Hümayûn: HAT. 1443/59289; HAT. 1507/8; HAT. 191/9255; HAT. 1649/15.

1.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi(VGMA):

Vuslat Kadın Vakfiyesi, VGMA. Kasa No: 161.

VGMA. d. 338.

VGMA. d. 4583.

2- Basılı Eserler

Akyıldız, Ali (2001). Kadınefendi. *DİA*, (XXIV), 94-96.

Anthony Dolphin, Alderson (1956). *The Scructure of the Ottoman Dynasty*. Oxford: Clarendon Press.

Âşıkpaşazâde (2013). *Âşıkpaşazâde Tarihi*, (Haz. Necdet Öztürk). Bilge Kültür Sanat.

Atalar, Münir (1999). *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Buzpınar, Ş. Tufan (2006). Surre. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (XXXVII), 567-568.

Çakmak, Abdullah (2018). Bolvadin Menzilinın Osmanlı Haberleşme Sistemindeki Yeri ve Önemi. *Bolvadin Araştırmaları 1*, Eğitim Yayınevi, s. 10-37.

Doğan, Faruk (2013). 18 ve 19. Yüzyıllarda Şam-Medine Hac Yolu ve Güvenliğı: Cerde Başbuğluğu. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, (XV), 127-157.

el-Mekkî, Muhammed el-Emîn (1318). *Hulefâ-yı İzâm-ı Osmaniyye Hazerâtının Haremeyen-i Şerîfeyn'deki Âsâr-ı Mebrûre ve Meşkûre-i Hümayunları*. İstanbul.

Güler, Mustafa (2011). *Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları (16. ve 17. Yüzyıllar)*. Çamlıca.

Kurşun, Zekeriya (2017). Hac ve İktidar: Haremeyn'de Erken Dönem Osmanlı İmar Faaliyetleri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (6), 281-311.

Maydaer, Saadet (2006). Osmanlı Klâsik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneğı). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Cilt XV, Sayı 2), 365-381.

Mevlânâ Mehmed Neşrî (2014). *Cihânnümâ*. (Haz. Necdet Öztürk). Bilge Kültür Sanat.

Oruç Beğ (2014). *Tevârih-i Âl-i Osman (=Oruç Beğ Tarihi)*. (Haz. Necdet Öztürk). Bilge Kültür Sanat.

Pakalın, M. Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. MEB, Cilt III.

Süreyya, Mehmed (1307-1311). *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniye*. Matbaa-i Âmire, Cilt I-IV.

Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: İkdâm Matbaası.

Uluçay, M. Çağatay (1992). *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2014). *Osmanlı Saray Teşkilatı*. TTK Yayınları.

Ürkündağ, Ayhan (2017). *Darüssaade Ağası Hacı Beşir Ağâ ve Hayratı*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Ekler

Ek 1: *Vuslat Kadın Vakfîyesinin Transkripsiyonu*

[1b] *İşbu vakfiye-i ma'mûlün-bihâ min-küllî'l-vücûh sahîh ve şer'-i kadîme muvâfık ve lüzûmu sarîh olduğu [manzûr-ı/mesmû'-ı] hümâyûnum olmağla mûcibiyle ilâ mâşâallahu teâlâ amel olunub hilâfından be-gâyet hazer ve mûcânebet oluna.*

Şâhsâr-ı elsine-i hâmidînden zâhir ve ayân olan hamd-i firâvân ve sipâs u şükr-i bî-pâyân ol Âferînende-i zemîn ü asûmân ve hâlik-ı ins ü cân ve râzık-ı cümle-i cihâniyân celle şânuhû ani'l-vasfi ve'l-beyân **[2a]** cenâbına şâyândır ki nüsha-i insânı ebda'-ı üslûbda imlâ ve ahsen-i takvîmde inşâ edüb mesâlik-i me'âşî ta'lîm ve menâhic-i me'âdî tefhîm etmekle ma'rifet-i Rabbânîye hakîk eyledi. Ve salevât-ı zâkiyyât ve teslîmât-ı mütevâlîyât ol cenâb-ı risâlet-penâh ve nübüvvet-i dest-gâh pîşvâ-yı enbiyâ vü mürselîn muktedâ-yı evvelîn ü ahirîn efdalü evlâdî beşer şeff'u rûzî mahşer mahbûbu Hüdâ memdûhu kibriyâ Hazret-i Muhammed Mustafa sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem ilâ mâ-dâmeti'l-arzu ve's-semâ hazretlerinin **[2b]** ravza-i tâb-nâk-ı enver ve buk'a-ı itr-nâk-ı münevverlerine îsâr u nisâr olunur ki de'âyim-i serîr-i refîk-i karîn ile erkân-ı dîn-i metîni te'yîd ve levâmi-i envâr-ı şer'-i mübîn ile zulemât-ı küfr ü dalâli nâ-bedîd edüb kâffe-i enâmı dârû's-selâma da'vet ve minhâc-ı Hakk-ı mübîne hidâyet eyledi ve dahi âl ü ashâb-ı kirâm ve zevcât-ı mutahherât-ı zevî'l-ihtirâmı üzerlerine olsun ki her biri necm-i burc-ı semâvât-ı dîn ve kevkeb-i evc-i eflâk-ı yakîn olmuşlardır ridvânallahu teâlâ aleyhim ecmâ'în.

Emma ba'd hâlâ serîr-i âlem-masîr-i **[3a]** sultânî ve taht-ı felek-rif'at-ı cihâniyânî üzere hezâr şevket ü ikbâl ile sâye-endâz-ı iclâl olan sultân-ı selâtin-i cihân ve hâkân-ı havâkîn-i zemân nezârat-bahş-ı arâzî-i memâlik ve tarâvet-fezâ-yı hadâyık-ı menâhic u mesâlik âftâb-ı âlem-tâb-ı devlet-i kâhire mâhtâb-ı efrûz-ı şevket-i bâhire sultân-ı İslâm halîfetullahi ale'l-enâm kâmi'u'l-kefereti ve'l-müşrikîn kâhiru'l-fecereti ve'l-mütemerridîn es-sultân ibnû's-sultânî's-sultân el-Gâzî Mahmud Hân halledallahu hilâfete-hû ilâ-nihâyeti'z-zemân hazretlerinin **[3b]** rikâb-ı şevket-meâb-ı hüsrevânîlerinde dârû's-sa'adeti's-şerîfe ağalığı ile kâmyâb olub cenâb-ı şehriyâr-ı cihândâr hazretlerinin halîle-i celîle-i muhteremelerinden hacle-nişîn-i serâ-perde-i ismet ve mesned-ârâ-yı erîke-i iffet tâc-ı farku'n-nisvân mimmen lehünne uluvvî's-şân tâlibetü'l-hayri'l-hisân râgibetü'l-birri ve'l-ihsân sa'adeti'ü iffetlü Üçüncü Vuslat Kadın hazretleri cânibinden vekîl-i celîl-i lâzîmü't-tescîlleri olan iftihâr-ı erbâb-ı izz ü ikbâl ve mümtâz-ı ashâb-ı câh ü celâl menbâ-ı mehâsin-i cûd ü kerem ma'den-i merâsim-i **[4a]** lutf ü şiyem rüknü'l-atebeti'l-aliyyeti's-sultaniyye mukarrebü'l-hazreti'l-aliyyeti'l-hâkâniyye el-muhtassu bi-inâyeti'l-Meliki'l-Müsteân devletlü sa'adeti'ü Beşir Ağa ibn Abdülmennan hazretlerinin huzûr-ı âlîlerinde akd olunan meclis-i şer'-i şerîf-i enver ve mahfil-i dîn-i münîf-i ezherde vâkıf-ı âtiyyü'z-zikre li-eclî't-tescîl ve'l-itmâm emrû't-tekmîl mütevellî nasb ve ta'yîn buyurdıkları ağa-yı müşârün-ileyh hazretlerinin hıdmet-i kitâbetleriyle şeref-yâb olan umdetü erbâbi't-tahrîri ve'l-kalem zübdetü ashâbi't-tastîri ve'r-rakam Dervîş Mustafa Efendi **[4b]** hâzır oldukları hâlde bî'l-vekâle takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm edüb müvekkile-i mûmâ-ileyhânın hüccet-i şer'iyye ve mülknâme-i hümâyûn-ı mevhebet-makrûn mûcibince silk-i milklerinde olub Mora Ceziresi'nde Karitena Kazası'nda beyne'l-ahâlî Peçakoz Çiftliği demekle ma'rûf olmağla şöhet ve süyû'una binâen tahdîd ve tavsîfden müstağnî çiftliklerini ebniye-i memlûke ve âlât-ı hirâsetiyle ve çiftlik-i mezbûra tâbi elli çifte mütehammil arâzî-i müfevzevaları üzerinde mağrûse iki bin beş yüz sâk milk dut eşcârlarını ve **[5a]** hatt-ı hümâyûn-ı mevhebet-makrûn ile mu'anven hüccet-i şer'iyye mûcibince silk-i milk-i sahîhlerinde olan İstanbul'da Bahçekapısı hâricinde vâki arsasının Siyavuş Paşa ve Rüstem Paşa ve Ayasofya-i Kebîr ve Ali Paşa-yı Cedîd Vakıflarına mukâta'a-i ma'lûmesi olub fevkânî yirmi iki bâb oda ve iki kenîf ve vustâda on beş bâb oda ve iki kenîf ve tahtında ahır

ve su hazînesi ve bâ-hatt-ı şerîf-i şevket-redîf merhûme Valide Sultan sebîli suyundan **[5b]** müfrez iki masura mâ-i lezîz-i cârîyi müşt Emil ma'lûmu'l-hudûd hânlarını ve yine hân-ı mezbûr tahtında vâki bir ekmekçi fırını ve bir ekmekçi dükkânı ve bir manav dükkânı ve bir sarrâf dükkânı ve bir berber dükkânlarını hasbeten-lillâhi'l-Melikü's-Samed vakf-ı sahîh-i mü'ebbed ve habs-ı sarîh-i muhalled ile vakf u habs edüb şöyle şart eylediler ki çiftlik-i mezbûrdan ve eşcâr-ı mezkûrdan hâsıla olan galle ile hân-ı mezkûr ve dekâkîn-i merkûmenin gallâtından eşref-i bilâd u emsâr ve eltaf-ı medâyin u aktâr olan Medine-i Münevvere neverahallahu **[6a]** teâlâ alâ münevvirihâ efdalût-tahiyyede hasbeten li-vechillahi teâlâ ve haseneten lirûhi Rasûlihî'l-müctebâ müceddeden binâ ve ihyâ buyurdıkları Serşura demekle şehîr dârü's-şifâ-i ma'mûrelerinde fenn-i tıbb ve hikmetde mâhir ve merzâ-yı müslimîne şefkati zâhir bir hâzik tabîb hekim-i dârü's-şifâ olub yevmî on beş akçe vazîfe-i tabâbet ve yevmî yirmi beş akçe dahi müdâvât-ı merzâ-yı müslimîn için lâzım olan eczâ ve akâkîr bahâsı olmak üzere cem'an yevmiye kırk akçeye mutasarrıf ola ve fenn-i cerâhat ve hacâmatda mahâreti müsellemler bir kimesne **[6b]** dahi cerrâh olub yevmî on akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve iki nefer hıdmetine mukdim kimesne hâdim-i merzâ ve câme-şûy ve mûkid-i kanâdîl olub dârü's-şifâda mevcûd bulunan merzânın hıdemât-ı lâzîmelerin görüb ve câmelerin tathîr ve tanzîf ve kanâdîllerin îkâd etmek mukâbelesinde beher birine yevmî on beş akçe vazîfe ve üçer akçe sabun-bahâ verile ve bir kimesne dahi sikâ-i mâ-i lezîz olub yevmî on akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir kimesne dahi cebbâd[habbâz?] olub **[7a]** yevmî sekiz akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir kimesne ferrâş ve bir kimesne bevâb ve bir kimesne kennâs olub her biri yevmî yedişer akçeye mutasarrıf olalar ve bir ehliyetli kimesne dahi tabbâh olub yevmî on akçe vazîfe ve üç akçe sabun-bahâya mutasarrıf ola ve bir kimesne dahi şâkird-i tabbâh olub yevmî on akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir kimesne dahi gassâl olub vâki olan mevtâ-yı müslimîni gasl eylemek mukâbili yevmî beş akçeye mutasarrıf ola ve hâlâ Medine-i Münevvere Kalesi **[7b]** Dizdarı olan Seyyid Osman Ağa nâzır-ı dârü's-şifâ olub umûr-ı dârü's-şifâ ve hademe ve merzâyı kemâ hüve'l-lâyık rûyet ve nezâret mukâbili yevmî otuz akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve senede yüz doksan iki keyl erz-i Mısırî ve iki yüz yetmiş iki vukiyye revgan-ı sâde ve yüz doksan iki vukiyye nohud ve yüz yirmi vukiyye basal ve üç bin sekiz yüz kırk dirhem fülful ve yirmi keyl milh ve iki yüz seksen sekiz vukiyye asel ve iki yüz seksen sekiz dirhem za'ferân ve on beş vukiyye gül-âb **[8a]** iştirâ ve mahall-i mahfûzada hıfz olunub beher şehir onar keylden senede yüz yirmi keyl erz-i Mısırî ve onar vukiyyeden senede yüz yirmi vukiyye revgan-ı sâde ve onar vukiyyeden senede yüz yirmi vukiyye basal ve onar vukiyyeden senede yüz yirmi vukiyye nohud ve yirmişer dirhemden senede iki yüz kırk dirhem fülful ve senede on keyl milh ile beher yevm dârü's-şifâ-i ma'mûrede çorba tabh ve beher leyâl-i Cum'âtta birer buçuk keylden yetmiş iki keyl erz-i Mısırî ve dörder vukiyyeden **[8b]** yüz elli iki vukiyye revgan-ı sâde ve altışar vukiyyeden iki yüz seksen sekiz vukiyye asel ve yetmiş beşer dirhemden üç bin altı yüz dirhem fülful ve altışar dirhemden iki yüz seksen sekiz dirhem za'ferân ve birer buçuk vukiyyeden yetmiş iki vukiyye nohud ve on keyl milh ve on beş vukiyye gül-âb ile kırk sekiz leyle-i Cum'a'da pilav zerde tabh olunub mevcûd olan merzâ-yı müslimîn ve hüddâm-ı vakf ve gurabâ ve müstahakkîne it'âm oluna ve tabh-ı şûrbâ-yı rûz-merre ve dâne ve zerde ve tathîr-i câme-hâ-yı merzâ için senede **[9a]** yüz elli gurusluk hatab ve beher şehir onar gurusdan senede yüz yirmi gurusluk nân-ı azîz ve îkâd-ı kanâdîl için senede doksan vukiyye revgan-ı zeyt iştirâ oluna ve müretteb olan vezâ'if-i hademe ve ta'âmiye-bahâ ve revgan-ı zeyt ve hatab-bahâ olan cem'an yekûn senevî bin üç yüz gurus evkâf-ı şerîfe mahsûlünden beher sene âsitâne-i sa'âdetde Haremeyn-i Şerîfeyn Hazînesi'ne teslim ve ümenâ-yı surre yediyle irsâl olunub Medine-i Münevvere'ye duhûllerinde şeyhü'l-haremi's-şerîfî'n-nebevî ve kâdı bulunanlar **[9b]** ma'rifetleriyle nâzır-ı vakf bulunanlara teslim olunub ol dahi tertîb üzere hüddâm vazîfelerin ashâbına tevzî ve taksîm ve müretteb olan zehâyir-i mezkûreyi iştirâ ve beher yevm müretteb ve meşrût olan çorba ve leyâl-i Cum'âtta pilav zerdelerin tabh ve it'âm olduğun müşîr

âsitâne-i sa'âdetde evkâf-ı şerîf defterine kayd olunmak için hüccet-i şer'iyeye ve müzmâ ve mahtûm müfredât defteri ahz oluna ve bu şurût ilâ mâ-şâallahi teâlâ mürâ'ât olunub düstûr-ül-amel tutulmak **[10a]** şartıyla bir sûreti Medine-i Münevvere Mahkemesi sicilâtına kayd ve aslı Hazîne-i Harem-i Şerîf'de hıfz ve bir sûreti dahi nâzır-ı dârü's-şifâ olanlar yedinde ibkâ oluna ve kasaba-i Kasımpaşa'da Eyyühüm Efendi Mahallesi'nde vâki bundan akdem müceddeden binâ ve inşâ eyledikleri çeşme-i latîfeye bir san'atında mâhir kimesne râh-ı âbî olub yevmî iki akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir hıdmetinde mukdim kimesne hâfiz-ı tâs-ı çeşme olub subh ve mesâda çeşme-i mezbûrenin tasını ref ve ta'lik **[10b]** eyleyüb yevmî üç akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir müstakîm kimesne hân-ı mezkûrlarına hâncı olub hân-ı mezkûrun tahtında vâki dekâkînin icârâtını beher şehir tahsîl edüb yevmî beş akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve çeşme-i mezbûrun ta'mîr ve termîmi iktizâ eyledikde masârif-i lâzimesi evkâf-ı şerîfeleri tarafından harc ve sarf oluna ve bir hesâb ve kitâba kâdir kimesne kâtib-i vakf olub yevmî on akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir kimesne dahi câbî olub **[11a]** yevmî yedi akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve vakf-ı şerîfleri dârü's-sa'âdeti's-şerîfe ağası hazretlerinin nezâretine ve emr-i tevliyet vâkif-ı müşârün-ileyhâ hazretlerine mahsûs ve meşrût ola ve taraflarından bir mukdim ve sadâkatkâr ve kârgüzâr kimesne kâim-i makâm-i mütevellî olub umûr-ı vakf-ı şerîfi kemâ hüve Hakkahû rü'yet edüb yevmî on beş akçe vazîfeye mutasarrıf olub kâim-i makâm-ı mezkûrun sene hitâmında muhâsebesi rü'yet ve evkâf-ı şerîfelerinden müretteb olan **[11b]** vezâ'if ve masârifât-ı mu'ayyene ve zuhûrâtından fazla kalan galle-i vakfa lâbis-i libâs-ı hayât oldukça vâkife-i müşârün-ileyhâ hazretleri mutasarrıfe olub ba'de-mâ tevliyet-i vakf sene be-sene nâzır-ı müşârün-ileyhin re'y ve ma'rifetleriyle birer mütedeyyin kimesneye kâim-i makâm-ı için ta'yîn olunan vazîfe ile tevcîh olunub şurût-ı vakfa ri'âyet oluna ve vakf-ı mezbûrun tebdîl ve tağyîr ve taklîl ve teksîri min-ba'din ührâ kendi yedlerinde ola deyüş şart ve ta'yîn ve tahsîs ve tebyîn edüb **[12a]** çiftlik-i mezkûr ve eşcâr ve ebniye ve hân ve dekâkîn-i mezkûrîni bi'l-cümle tevâbi ve levâhıkıyla fârigan ani's-şevâgil mütevellî-i mûmâ-ileyhe teslim ol dahi vakfiyet üzere kabz ve tesellüm ve sâ'ir mütevelliyân-ı evkâf misillü tasarruf eyledi buyurdıklarında gıbbe't-tasdîki'l-mu'teberi'l-vicâhî ağa-yı müşârün-ileyh hazretleri zimâm-ı kelâm-ı semt-i vifâkdan cânib-i şikâka âzim olub eğer vakf-ı akâr ve menkûl-ı müte'ârifin sıhhat ve lüzûmu ve vâkif menfa'at-i vakfi kendi nefsine şart ve tahsîs husûsunda eimme-i **[12b]** nehârîr-i dîn-i mübîn rahimehümüllahü'l-Melikü'l-Muîn hazerâti beyenlerinde olan ihtilâfa binâ'en istirdâd ve imtinâ da'vâsı cereyânından sonra hâkim-i muvakki-i sadr-ı kitâb tûbâ-lehû ve hüsn-i me'âb hazretleri âlimen bi'l-hilâfi beyne'l-eimmeti'l-eşrâf alâ kavli men yerâhu vakf-ı mezbûrun evvelen sıhhatine ve sâniyen lüzûmuna hükm-i şer'î ve kazâ-i mer'î edüb min-ba'd vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve sarîh-i mütehattim olub naks u nakîzine mecâl adîmü'l-ihhtimâl olmuşdur. Fe-men beddelehû ba'de mâ semî'ahû fe-inne mâ ismühû ale**[13a]**'llezîne yübeddilûnehû inne'llâhe semî'un âlîm. Ve ecrü'l-vâkifi ale'l-Hayyi'l-Cevâdi'l-Kerîm. Cerâ zâlike ve hurrîre fi'l-yevmi's-sâdisi aşer min Saferü'l-Hayr li-sene ihdâ ve sittîn ve mî'e ve elf min hicreti men-lehü'l-izzü ve's-şeref.

Şuhûdü'l-hâl

Umdetü'l-emâcidi ve'l-ekârim Ali Efendi Muhâsebeci-i Haremeynü's-Şerîfeyn hâlâ

Kıdvetü'l-emâcidi ve'l-a'yân Emin Efendi Mukâta'acı-ı Haremeynü's-Şerîfeyn hâlâ

Umdetü'l-erbâbi't-tahrîr ve'l-kalem Mustafa Efendi Mevkûfât sâbık

Umdetü'l-erbâbi't-tahrîr ve'r-rakam Muhammed Efendi Kâtib-i Sipâh hâlâ

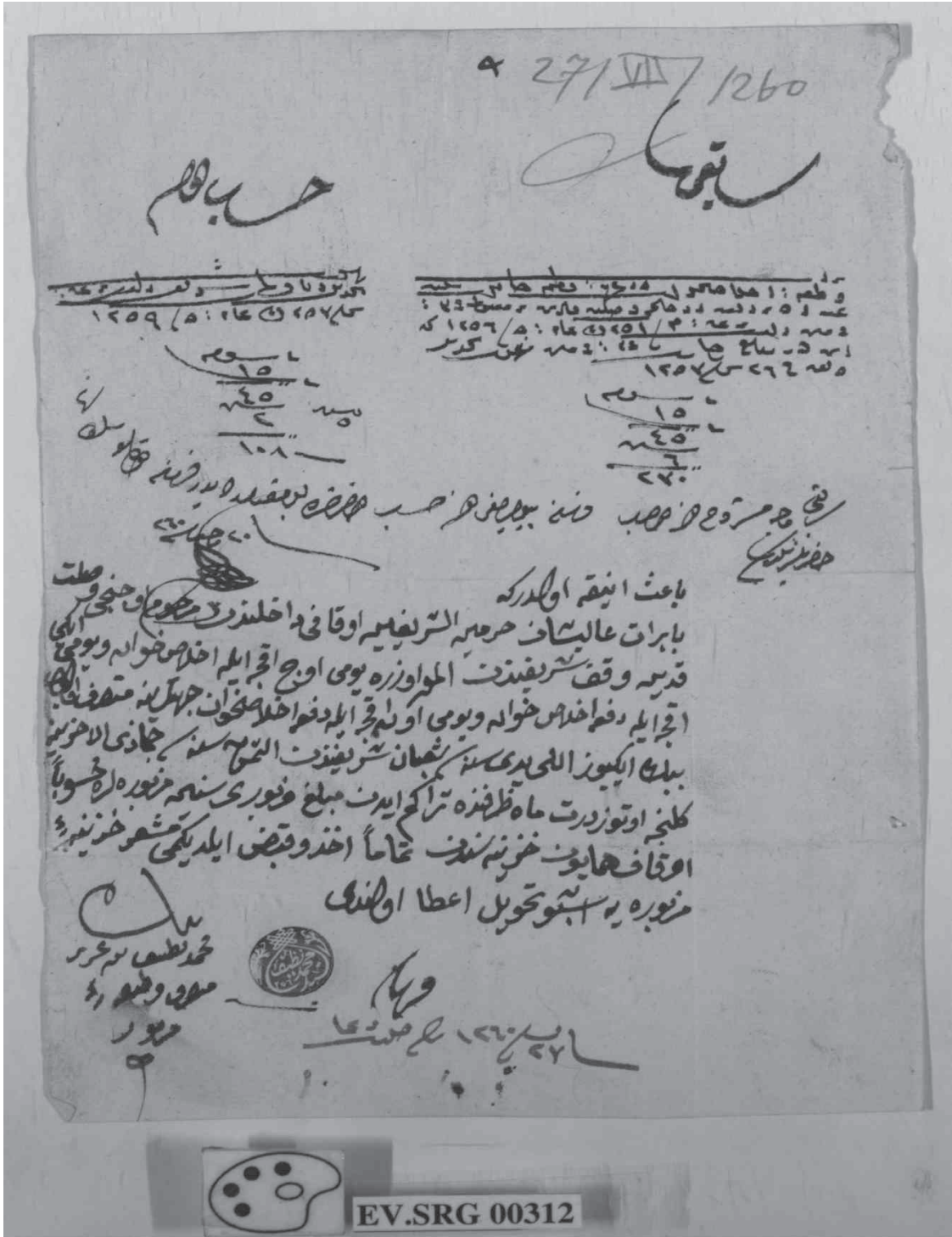
Kıdvetü'l-emâsili ve'l-akrân el-Hac Ali Ağâ Kethüdâ-yı Teberdârân hâlâ

Kıdvetü'l-emâsili ve'l-akrân el-Hac Mustafa Ağâ Baba-yı Ağâ Hazret-i Darü's-sa'âdeti's-şerîfeti hâlâ

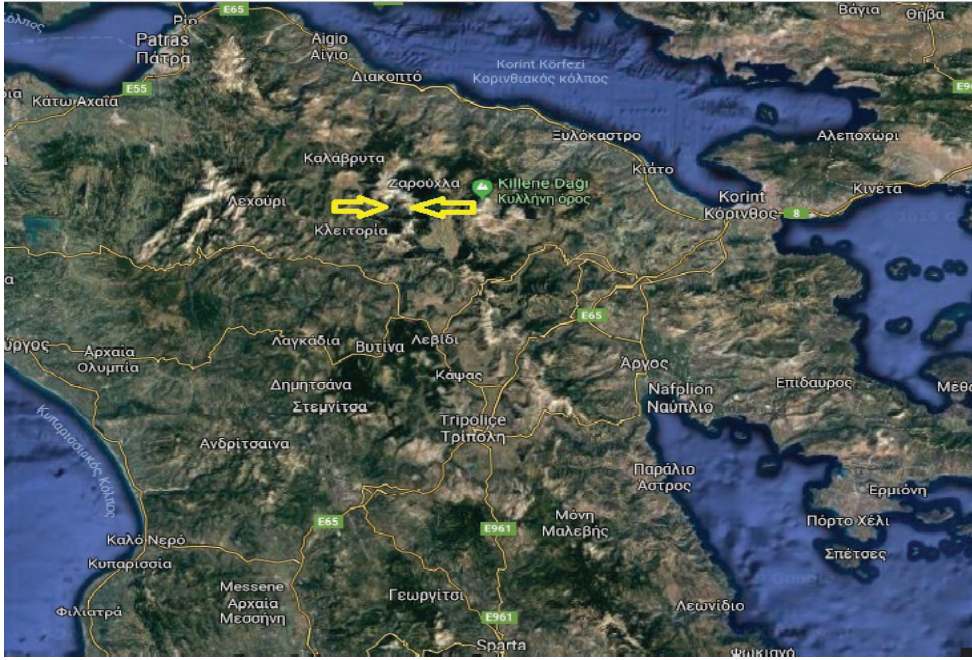
Ek 2. Vuslat Kadın Vakfından Medine'ye Yapılan Surre Tahsisatı (BOA. EV. HMK. SR. d. 3481: s. 7b).

Ek 3. Vazifesi Karşılığında Vakıftan Alacağına Tahsil Ettiğine Dair Mehmed Nazif'in Tahvili (BOA. EV. SRG. 312/135).

Ek 4. Kalavrita Kazası'nda Beçako Çiftliği'nin Bulunduğu Konum

Ek 5. Beçako Çiftliğine Sınır Köylerin Konumları

